

De Groot-Nederlandse beweging rond Jean-Marie Gantois, 1940-68.¹

Willy VALLAEY

I. Het traditioneel Frans-Vlaams regionalisme en de ontwikkeling van het anti-frans regionalisme

Het regionalisme in Frans-Vlaanderen dateert al van in de 19de eeuw. Zijn belangrijkste vertegenwoordiger was toen al het Comité Flamand de France, dat in 1853 werd opgericht. Dat Comité werd gesticht om op te treden als de behoeder van de Vlaamse taal en het katholicisme tegen het centraliserende en laïciserende staatsapparaat². Alhoewel we de andere regionalistische verenigingen buiten beschouwing laten, kan toch algemeen gesteld worden dat vanaf het begin de Frans-Vlaamse beweging Frans-patriottisch gezind was³.

Na de Eerste Wereldoorlog zou dat veranderen onder impuls van priester Jean-Marie Gantois. Gantois werd geboren in 1904 in Watten, een klein dorpje gelegen tussen de havenstad Gravelines en Saint-Omer, in het Franstalige deel van Noord-Frankrijk. Op achttienjarige leeftijd besliste hij om priester te worden. Na zijn studies aan het klein seminarie van Annappes trok hij in 1923 naar het groot seminarie in Rijsel. Daar werd Gantois actief in allerlei bladen. Hij besteedde er veel tijd aan de studie van het Nederlands en hij had maar weinig aandacht voor het Vlaams dialect van zijn streek. Onder zijn invloed werden onder meer in het blad *De Vlaemische Stemme in Vrankrijk* de traditionele paden geleidelijk verlaten⁴. Er verschenen meer en meer artikels over het regionalisme. Uiteindelijk sloeg de weegschaal door naar de kant van het Vlaamse vraagstuk en werden de apostolische bekommernissen op het achterplan geduwd. Gantois slaagde er ook in om de lokale studiekringen, de Cercles Flamands, te laten evolueren in een regionalistische richting. Deze kringen waren aanvankelijk opgericht om het Vlaams aan te leren bij jonge seminaristen. In 1926 werd de radicalisatie een feit toen deze studiekringen werden

1. VALLAEY W., *De Grootnederlandse beweging rond Gantois, 1940-68*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Leuven, 1986.

2. DEFOORT E., *Jean Marie Gantois in de Vlaamse beweging in Frankrijk, 1919-1939*, in: *Ons Erfdeel*, 1974, jg. 18, p. 638.

3. Voorbeelden vinden we onder meer bij NUYTTENS M., *Camille Looten (1855-1941) priester, wetenschapsman en Frans-Vlaams regionalist*, Leuven, 1981.

4. Interview met Deswarte; Bibliotheek van de Franse Nederlanden, Notre Flandre II, 3 en 4.

samengebracht in het Vlaams Verbond van Frankrijk. In deze nieuwe vereniging werd het pastoraal karakter niet overboord gegooid, maar openlijk versmolten met het regionalisme⁵. Alhoewel het Comité Flamand de France de actie van het Verbond steunde, probeerde het Gantois wat in te tomen. De meerderheid binnen het Comité verzette zich immers tegen een al te radicale houding. De achterdocht bij het Comité werd versterkt, toen Gantois een nieuwe voorzitter van zijn Verbond aanduidde, die een voorstander was van de hereniging van Frans-Vlaanderen met de vroegere Nederlandse gebieden. Dit werd door de meerderheid van de leden van het Comité als onrealistisch van de hand gewezen⁶. Ondanks de kritiek van het Comité evolueerden Gantois en het Verbond reeds voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog naar het separatisme. Via zijn steeds toenemende internationale contacten, vooral met Vlamingen uit België, kreeg zijn Groot-Nederlandse visie, waarvan we vroeger ook sporen gevonden hadden, nu duidelijk vorm. Hij voelde zich niet langer een Frans-Vlaming, maar een 'Dietser', een 'Nederlander'. Hij beweerde dat Frans-Vlaanderen als het 'zuidelijkste' stuk een natuurlijk deel uitmaakte van een veel groter gebied: de 'Nederlanden', een territorium met in het noorden Vlaams-België en Nederland. De talloze dialecten en het gebruik van de Franse taal vond Gantois niet tegenstrijdig met dit nationalisme. Volgens hem was de etnische basis het bindmiddel van het 'Dietsche' volk. Deze Dietse opstelling kreeg bij Gantois een racistische onderbouw. In 1936 verdedigde hij onder een pseudoniem Arnold Decléene in zijn boek *Le règne de la race* een racistische leer om het Dietse ras van verdere bezoedelingen te sparen. Hij steunde onder meer op het werk *Mein Kampf* van Adolf Hitler, dat hij de 'bijbel' van het racisme noemde⁷.

Leidinggevende figuren binnen het Comité Flamand de France meenden dat Gantois op een onbezonnen manier handelde, en ze vreesden dat hij de Frans-Vlaamse beweging veel schade zou berokkenen⁸. Toen de tweede Wereldoorlog uitbrak, staakte het Comité dan ook al zijn activiteiten⁹.

II. De collaboratie en de repressie (1940-1948)

Gantois echter wenste de actie voort te zetten, maar hij verzette zich tegen militaire collaboratie. Een kleine minderheid van het Verbond wilde er zich wel

5. DEFOORT E., *Jean Marie Gantois in de Vlaamse beweging*, p. 685-686.

6. Interview met Hennart; BFN, Notre Flandre II, 5-6 en 8-9 en 13.

7. DEFOORT E., *Jean Marie Gantois in de Vlaamse beweging*, p. 693-694; Interview met Deswarte; BFN, Notre Flandre II, 3.

8. Interview met Hennart; BFN, Notre Flandre II, 3 en 5 en 13.

9. Interview met Hennart; BFN, Notre Flandre II, 10; Interview met Deswarte; BFN, Notre Flandre II, 1.

aan schuldig maken¹⁰. Tijdens de bezetting zocht Gantois contact met de Duitse militaire bezetter om hem te overtuigen de noordelijke departementen met het 'Dietse broedervolk' te herenigen. Maar de Militärverwaltung achtte dit plan onrealistisch en maande hem aan zich tot strikt culturele manifestaties te beperken. In oktober 1940 richtte Gantois een memorandum en een begeleidende brief aan Hitler. Toen in mei 1941 die documenten in handen kwamen van de Militärverwaltung, legde deze aan Gantois het verbod op zich verder in te zetten om op een politieke manier het Dietse volk te herenigen. Ze beloofde hem, als hij zich tot culturele actie zou beperken, dat hij op haar medewerking kon rekenen. Gantois legde zich zeer tegen zijn zin bij deze beslissing neer. Het Vlaams Verbond van Frankrijk bleef dus gedurende de rest van de oorlog vrij van politieke collaboratie, niet dank zij Gantois, maar door de tussenkomst van de militaire overheid in Brussel¹¹.

Vanaf 1943 werd het Verbond gehandicapt door de groeiende anti-Duitse gezindheid bij de bevolking. De aanhang rond Gantois was trouwens erg klein¹². Hij werd vooral bekend, toen hij na de oorlog terechtstond voor het Hof van Justitie in Rijsel wegens collaboratie. Op 28 december 1946 werd hij veroordeeld tot vijf jaar dwangarbeid, verbeurdverklaring van de helft van zijn bezittingen en het levenslang verlies van zijn nationale rechten; hij kreeg daarbij ook nog het verbod om zich ooit in vijftien Franse departementen te vertonen, waaronder het Noorden, Pas-de-Calais en het Somme- en Aisnegebied¹³.

III. De repressie als handicap (1948-1952)

Op 8 oktober 1948 kwam Gantois vrij. Hij was zo goed als geruïneerd. Met de naam Gantois viel niets meer te beginnen, omdat hij in de binnenlandse en buitenlandse pers als een collaborateur werd afgeschilderd. Ook het gematigde Comité leed onder de anti-Vlaamse houding van de overgrote meerderheid van de Frans-Vlaamse bevolking. De Frans-Vlaamse beweging had blijkbaar haar vitaliteit verloren. Prikkel van buitenaf leken noodzakelijk om haar opnieuw levenskracht te geven.

10. DEJONGHE E., *Un mouvement séparatiste dans le Nord et le Pas-de-Calais sous l'occupation (1940-1944): Le 'Vlaams Verbond van Frankrijk'*, in: *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, 1970, dl. XVII, p. 50-73.

11. DEFOORT E., *De Vlaamse Beweging in Frankrijk tussen mythografie en historiografie*, in: *Wetenschappelijk Tijdingen*, 1984, p. 29-34.

12. DEJONGHE, 62.

13. Meer over dit proces vinden we onder meer in: *De Nieuwe Standaard*, 9, 14 en 23 dec. 1946; *Het Laatste Nieuws*, 12 en 23 dec. 1946; *Volksgazet*, 21 dec. 1946; *de Vooruit*, 23 dec. 1946; en de *Gazet van Antwerpen*, 9 en 26 dec. 1946; AMVC, G 148 en VTB, 489. Interview met Deckmyn; BFN, Notre Flandre II, 2.

Een levenslange verbanning uit de noordelijke departementen dwong Gantois elders een onderkomen te zoeken. Hij vond voorlopig onderdak bij oude vrienden in het Saône-et-Loire departement¹⁴. Met moeite probeerde hij zijn contacten met zijn vroegere vrienden uit de Vlaamse Beweging te herstellen.

Eerst zocht hij contact met zijn vroegere boezemvriend Vital Celen. Maar die wenste zich voorlopig nog niet in het openbaar met Gantois te verbinden. Gantois had Celen leren kennen in 1925. Deze werd geboren in 1887 in Hulshout nabij Antwerpen. Tijdens zijn studies geraakte hij gepassioneerd door de Frans-Vlaamse literatuur. Na de Eerste Wereldoorlog was Celen actief in de Vlaamse Beweging, o.m. als secretaris van het Algemeen Vlaams Verbond. In 1938 werd hij professor aan de Koloniale Hogeschool in Antwerpen. Celens interesse voor Frans-Vlaanderen was, tot hij Gantois ontmoette, louter wetenschappelijk. Gantois bekeerde hem tot zijn Dietse leer, en nog voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog had Celen meer dan vijftien jaar trouwe dienst aan Gantois op zijn naam, door op diens verzoek in de pen te klimmen om de nodige publiciteit te bezorgen aan het Vlaams Verbond van Frankrijk. Tijdens de oorlog bekoelde hun vriendschap¹⁵. Celen nam het niet dat Gantois met de vijand collaboreerde. Pas eind 1948 zocht hij heel voorzichtig opnieuw aansluiting met de gewezen Frans-Vlaamse voorman.

In december 1949 bekwam Gantois genade: zijn levenslang verblijfsverbod werd omgezet in een woonverbod voor de duur van tien jaar. Van toen af verbleef hij jaarlijks enkele maanden in Watten. In november 1950 verhuisde hij naar een vergeten oord ergens in Boergondië. In Brachay, een verlaten streek in het departement Haute-Marne, was hij aalmoezenier van een weeshuis. Daar zijn pastorale taak beperkt was, kon hij zich vooral bezig houden met de Frans-Vlaamse beweging. In 1952 verleende de overheid hem amnestie. Toch bleef hij nog bijna tien jaar in Brachay wonen¹⁶.

Bijna onmiddellijk na zijn vrijlating had Gantois de mogelijkheden onderzocht om zelf weer actief te kunnen worden in de Groot-Nederlandse beweging. Om onder meer het hoofd te kunnen bieden aan de materiële en politieke chaos, was in het naoorlogse Europa de federale gedachte troef. Voor Gantois was de Europese kwestie een alibi om zijn beweging te kunnen herbeginnen. In de eerste week van december 1948, nog geen twee maanden na zijn vrijlating, schreef hij aan de Franse federalisten een open brief, die in het begin van het volgend jaar onder de titel *Veut-on vraiment faire l'Europe?* onder het pseudoniem Henri Dumesnil in Parijs werd gepubliceerd. Daarin was zijn pleidooi voor een verenigd Europa een voorwendsel om de nadruk te leggen op de her-

14. Creutz aan Vallaey, 7 juni 1985; BFN, Notre Flandre I, 28; Gantois aan Celen, 20 dec. 1948 en 31 jan. en 18 maart en 5 mei 1949; BFN, 128-129 en 130-131 en 132 en 133-134.

15. DEFOORT E., *Vital Celen (1887-1956) en Frans-Vlaanderen*, in: FN, 1976, dl. I, 127-137.

16. Gantois aan Celen, 30 okt. 1950; BFN, 159-163; Gantois aan Goossenaerts, 3 nov. 1950; AMVC, G 148. Gantois aan Celen, 20 feb. en 22 dec. 1952; BFN, 256 en 270.

eniging van zijn „volkeren” — niet zijn staten —, met als grondbeeld het herrijzen van een Dietse staat. Op het lijstje van de cultuurhistorische wortels van die staat mocht in geen geval de religieuze factor ontbreken. Het element taal was voor Gantois echter geen essentieel kenmerk van de Dietse eigenheid¹⁷.

Gantois vond met zeer grote moeite een blad waarin hij deze theorieën kon verdedigen¹⁸. Zo zocht hij in 1950 o.m. zijn toevlucht bij zijn oude vriend Jozef Goossenaerts, de hoofdredacteur van *Wetenschappelijke Tijdingen* om er zijn geschriften te laten publiceren. De samenwerking verliep niet zo vlot als Gantois had gehoopt. De artikels die hij opstuurde werden door Goossenaerts wel gepubliceerd, maar die liet niet na ze te ‘verbeteren’. Gantois verdedigde de stelling dat Frans-Vlaanderen door en door Vlaams was, o.m. door consequent alle Franse plaatsnamen in het Vlaams te vertalen. Goossenaerts — waarschijnlijk onopzettelijk — korrigeerde dit in de tekstuitgave. Toen het nummer onder de ogen van Gantois kwam, reageerde hij verbolgen: hij voelde zich ‘mishandeld’, omdat de algemene gedachte van zijn artikel niet meer tot haar recht kwam¹⁹. De omweg die een artikel van Gantois over de taaltoestand in Frans-Vlaanderen volgde, was typisch voor de werkwijze van Gantois. In augustus 1950 probeerde hij het door Goossenaerts te laten opnemen, maar het verscheen uiteindelijk in het maart-nummer van 1953 van *De Toerist*²⁰.

Ondertussen zocht Gantois mensen om opnieuw de Groot-Nederlandse beweging in Noord-Frankrijk te lanceren. Maar veel volgelingen hadden hem na de oorlog in de steek gelaten, anderen waren door omstandigheden elders terechtgekomen. Zij die hem trouw waren gebleven, konden zich moeilijk roeren, omdat ze net zoals hij als collaborateurs waren gebrandmerkt. In Frans-Vlaanderen was Jan Klaas, een student geneeskunde, de belangrijkste ‘nieuwe bekeerling’. Hij was na de oorlog op het proces van het Vlaams Verbond van Frankrijk aanwezig geweest en was er onder de indruk gekomen van Gantois,

17. DEFOORT E., *Une châtelaine Flamande, Marie-Thérèse le Boucq de Ternas 1873-1961*, Duinkerke, 1985, 109-112; *De Vlaamse Linie*, 22 juli en 9 sept. 1949, 5 en 9; DUMESNIL/GANTOIS, *Veut-on vraiment faire l'Europe? Lettre aux Fédéralistes Français*, Parijs, 1949.

18. Gantois beweerde zelf: ‘... terwijl *De Vlaamse Linie* (Dank zij haar bijzondere korrespondent) een van de weinige bladen was die over dit Congres verslag uitbracht’. *De Vlaamse Linie*, 22 juli 1949, 5; Gantois aan Celen, 14 juni 1949; BFN, 135-137.

19. Goossenaerts aan Gantois, 18 juli 1950; AMVC, G 653; Gantois aan Goossenaerts, 3 en 12 aug. 1950; AMVC, G 148. De volgende artikels van Gantois werden in de eerste jaargangen opgenomen: *Wetenschappelijke Tijdingen*, 1950, 196-197, 199, 278-288 en 1951, 249-250 en 1952, 175-181. In december 1950 schreef Goossenaerts aan Gantois: ‘Beste Kozijn, ik heb het de laatste tijden weer een beetje te druk gehad en dan vergeet men tot zijn eigen familie toe’. In januari 1952 beweerde Gantois dat hij al voor meer dan een jaar geen nieuws van Goossenaerts ontvangen had. Goossenaerts aan Gantois, 21 dec. 1950; AMVC, G 563; Gantois aan Goossenaerts 7 jan. 1952: AMVC, G 148.

20. *De Toerist*, 1953, p. 158-162; Gantois aan Goossenaerts, 3 en 8 aug. en 28 nov. 1950; AMVC, G 148.

met wie hij sindsdien in contact bleef. Ook oude getrouwen, zoals Lode Hoex, een gewezen lid van de jeugdbeweging 'De Zuid-Vlaamse Jeugd', bleven Gantois steunen²¹.

Edward Corsmit werd Gantois' belangrijkste medewerker. Na de oorlog was hij naar Frankrijk gevlucht, toen zijn abt Modestus van Assche van de Sint-Pietersabdij in Steenbrugge op 20 november 1944 op beschuldiging van verklipping gevangen werd gezet. Corsmit was vooral actief in de kringen van het Algemeen Nederlands Verbond. Vanaf 1948 gaf hij lessen Nederlands in Rijsel, waar hij hulpaalmoezenier werd bij het Werk der Vlamingen. Deze instelling was daar in het midden van de negentiende eeuw opgericht met de bedoeling de talrijke uit België uitgeweken Vlamingen op sociaal en pastoraal vlak te helpen²².

IV. Het comité voor Frans-Vlaanderen steunt de heropleving

Terwijl het Comité Flamand de France verder een traditioneel regionalistisch beleid voerde en met de regelmaat van een klok de collaboratie veroordeelde, ontstond er in België belangstelling voor het Vlaams regionalisme in Frankrijk bij enkele mensen van een kunstenaarsverbond uit Waregem. Dit verbond was ontstaan in 1937 uit een kring van kunstschilders en was na de oorlog aangevuld met een afdeling voor muziek en letterkunde. Deze letterkundige afdeling hield in augustus 1947 haar eerste officiële vergadering onder het voorzitterschap van de schrijver André Demedts, die toen eenenveertig jaar oud was. De achttien jaar jongere Luc Verbeke, secretaris van het latere Comité voor Frans-Vlaanderen dat uit de groep zou groeien, was ook reeds van de partij. De belangstelling voor de Franse Nederlanden was een persoonlijke aangelegenheid van enkelen, vooral van Demedts en Verbeke. In het begin van 1947 legden ze de eerste contacten om Frans-Vlaanderen beter te leren kennen²³. Ze kwamen terecht bij E. Corsmit en Maxime Deswarte, die toen een van de secretarissen van het Comité Flamand de France was. Aan Belgische zijde werd professor Celen benaderd.

In november 1947 lichtte Demedts zijn leden in omtrent het plan om met de Frans-Vlaamse kunstenaars vriendschapsbanden aan te knopen. Zo zou in Waregem stilaan het Comité voor Frans-Vlaanderen vorm krijgen. In de lente van 1948 bereidde het kunstenaarsverbond zijn eerste Frans-Vlaamse cultuurdag

21. Gantois aan Celen, 3 aug. 1950 en 19 mei 1952; BFN, 157-158 en 261.

22. VALLAËY, W., 47-48; Interview met Corsmit; BFN, Notre Flandre II, 40-42 en 53; *De Vlaamse Linie*, 16 sept. 1949, 9.

23. Interview met Verbeke: BFN, Notre Flandre II, 2 en 4; Interview Corsmit: BFN, Notre Flandre II, 18 en 38 en 40 en 51; Verbeke aan Vallaey, 14 maart 1985; BFN, Notre Flandre I, 22; VERBEKE L., *Vlaanderen in Frankrijk*, Leuven, 1970, p. 161.

voor, die toen nog de Frans-Vlaamse verbroederingsdag werd genoemd. Die dag ging door op 26 juli 1948 in de aanwezigheid van enkele Frans-Vlamingen. Toen al gingen er stemmen op om een tweetalig tijdschrift voor Frans-Vlaanderen te lanceren. Voorwaar een moeilijke opgave, want het Komitee voor Frans-Vlaanderen beschikte niet over voldoende geld en middelen en de Frans-Vlamingen zelf achtten het plan niet realiseerbaar, omdat alles wat Vlaams was nog te verdacht klonk in Noord-Frankrijk. Demedts vond in ieder geval dat de Frans-Vlamingen zelf voor hun cultuur moeten ijveren, om de indruk niet te wekken dat Vlamingen Frans-Vlaanderen wilden aanhechten²⁴. Gantois werd na zijn vrijlating, in oktober 1948, door Celen ingelicht over de eerste cultuurdag. Hij hoopte de inrichters in een meer Vlaams-nationalistische richting te duwen door via Celen een aantal 'belanghebbende' figuren — in feite collaborateurs — en ook een aantal 'niet aangebrande' figuren die door Gantois waren gevormd, te laten uitnodigen; maar hij slaagde voorlopig niet in dat opzet²⁵. Demedts wenste immers moeilijkheden met de Franse en de Belgische staatsveiligheid te vermijden. De vergaderingen die vanaf toen jaarlijks doorgingen, bleven vooralsnog doordrongen van een culturele atmosfeer. De derde cultuurdag, die plaatsgreep op 23 juli 1950, kreeg een meer nationalistische inhoud, vooral dank zij Corsmit die in zijn rede wees op de typische Nederlandse geaardheid van Frans-Vlaanderen.

Het sein voor de praktische actie werd gegeven op de vierde cultuurdag, die op 2 september 1951 werd georganiseerd.

Voor de eerste keer was Jan Klaas uit Rijsel aanwezig, die in zijn rede opriep om een Frans-Vlaams blad uit te geven. De zaal reageerde enthousiast²⁶. Gantois, die het nieuws later ontving, was wel blij met het voorstel, maar sprak zich in een anoniem verslag dat in *De Standaard* verscheen, uit tegen de 'pessimistische atmosfeer' en de weinig bemoedigende geluiden over de toestand van het Vlaams in Noord-Frankrijk, die door iedereen werden verkondigd, ook door Klaas en Corsmit. Gantois vreesde dat deze houding de mensen niet aanspoorde om voor de Frans-Vlaamse beweging te ijveren: het leek toch allemaal verloren moeite²⁷. Gantois bleef ook na 1951 verder kritiek spuien. Die was

24. Celen aan Verbeke, 31 juli en 21 aug. 1948; BFN, Notre Flandre I, 31 en 32; Verbeke aan Vallae, 14 maart 1985; BFN, Notre Flandre I, 23; *De Vlaamse Linie*, 26 nov. 1948, 4; *Gazet van Antwerpen*, 26 juli 1948, C 20.

25. Gantois aan Celen, 14 juni en 2 juli 1949; BFN, 135-137 en 138-139.

26. *Neerlandia*, dec. 1951, 8; *De Standaard*, 3 sept. 1951; AMVC, K 96055: VERBEKE, *Vlaanderen*, p. 169.

27. Onder meer Berteloot, Deswarte, Corsmit en Klaas hadden de afgelopen jaren in hun toespraken een nogal ontmoedigend beeld over de toestand van het Vlaams dialect in Frans-Vlaanderen opgehangen. Berteloot: 'Deze arme taal is zeer verbasterd, en door vele Franse woorden ontaard'. Deswarte sprak over het 'teruggedrongen Vlaams bewustzijn'. Corsmit zei van het Frans: 'Nu heeft het volkomen de bovenhand'. En in 1950 op de cultuurdag in Waregem vertelde Klaas '... nu gaat onze taal in het Noorden van Frankrijk stil ten onder'. Gantois aan Celen, 23 okt.

echter niet meer rechtstreeks tegen Waregem gericht — hij zag tenslotte in dat Rijsel Waregem nodig had —, maar tegen vooraanstaande leden van het Comité Flamand de France, die de cultuurdagen in zijn ogen op een verkeerd spoor hadden gebracht²⁸.

Het nieuwe blad werd officieel gesticht op 16 december 1951. Toen werd besloten om met een tijdschrift van wal te steken, dat in april van het volgend jaar onder de titel *Notre Flandre* zou verschijnen. Erg groot was de redactie niet: Klaas werd hoofdredacteur, Hoex zou instaan voor het beheer en Verbeke, de secretaris van het Komitee voor Frans-Vlaanderen, belastte zich met de propaganda in Vlaanderen en Nederland. Aanvankelijk werd Corsmit de belangrijkste medewerker.

Aan Celen, die intensief betrokken werd bij de voorbereiding van het eerste nummer, werd door Gantois voorgehouden aan welke voorwaarden het nieuwe tijdschrift moest voldoen. Eerst moest het de interesse van de lezers wekken voor de eigenaardigheden van hun streek om zo stapsgewijs hun horizon tot Vlaanderen en de ganse Nederlanden te verruimen. Gantois' Groot-Nederlands ideaal werd onder een Europese vorm verder beleden door Frans-Vlaanderen als een scharnierprovincie van Frankrijk in het verlengde van Vlaanderen en Nederland voor te stellen. Deze methode moest in het eerste nummer toegepast worden en later kort, maar regelmatig hernomen worden²⁹. Gantois zelf stond te trappelen van ongeduld om te kunnen meewerken. Hij beloofde aan de redactie de nodige bijdragen te leveren. Alhoewel hij geen artikelen schreef voor het eerste nummer, was het duidelijk dat het tijdschrift al zijn invloed had ondergaan³⁰.

V. Gantois 'Le Revoila' (1952-1956)

In de periode 1952-1956 zou Gantois zijn invloed op het nieuwe tijdschrift en op de organisatie van de cultuurdagen vergroten. Hij pleitte voor een optimistische en realistische houding met betrekking tot de toestand van de Vlaamse taal in Frans-Vlaanderen. Volgens hem mocht die toestand niet als ho-

BFN, 167-168; *De Standaard*, 3 sept. 1951 en 4 okt. 1951; AMVC, K 96055 en G 148; *Neerlandia*, feb. 1948, 18-20 en sept. 1949, 102-103 en feb. 1950, 10 en sept. 1950, 5-6 en dec. 1950, 4-5.

28. Gantois aan Celen, 12 nov. 1951 en 18 jan. en 5 en 20 feb. en 24 maart 1952; BFN, 174 en 254 en 255 en 257 en 258; Gantois aan Corsmit, 1 maart 1952; 737-738; Gantois aan Klaas, 4 feb. 1952; BFN, 733; Celen aan Verbeke, 19 feb. 1952; BFN, *Notre Flandre* I, 33.

29. Gantois aan Celen, 23 okt. en 12 nov. en 10 dec. 1951; BFN, 168 en 174 en 178; Gantois aan Klaas, 4 feb. 1952; BFN, 732.

30. Gantois schreef aan Celen: 'Ik ben natuurlijk bereid alles te doen wat redelijk is' en 'In welke taal, die bijdragen? En waarmee beginnen we? Ik ben uw dienaar.' Gantois aan Celen, 23 okt. en 29 okt. 1951; BFN, 167 en 170; Gantois aan Klaas, 4 feb. 1952; BFN, 730.

peloos voorgesteld worden, maar moest men integendeel een positieve indruk wekken, zodat de mensen in de zaak zouden geloven en konden warm gemaakt worden om iets voor Frans-Vlaanderen te doen. De cultuurdag die plaats vond op 7 september 1952, werd dan ook in de ogen van Gantois een succes, omdat Celen in zijn redevoering dit 'optimistisch-realisme' beleed. Later zou hij zijn woorden intrekken. Ook Klaas nam het op voor het behoud van de moedertaal in Frans-Vlaanderen. Gantois dacht het Komitee helemaal voor zich gewonnen te hebben, toen het aankondigde dat een delegatie bij hem op bezoek zou komen om de 'laatste misverstanden uit de weg te ruimen'. Uit die bijeenkomst bleek evenwel dat het Komitee niet met Gantois alleen zou willen samenwerken, maar ook evenveel belangstelling toonde voor het Comité Flamand de France. Gantois wou de samenwerking met het Comité zoveel mogelijk verhinderen, vooral omdat het zijn Groot-Nederlandse visie niet deelde³¹.

In 1953 vierde het Comité Flamand de France zijn honderdjarig bestaan. De gelegenheid, zo dacht Verbeke, om iemand uit die kring uit te nodigen. Gantois slaagde er echter in om het Comité uit te sluiten en om zelf een 'objectief' verslag over de werking van de honderdjarige bewerking voor de cultuurdag te schrijven, waarin het goede, maar ook het minder fraaie werd behandeld. In de pers werd door Verbeke niet zonder trots de medewerking van Gantois, „de gewezen voorman van het Vlaams Verbond van Frankrijk”, aangekondigd³². Gantois kon dus eindelijk tevreden zijn over het Komitee voor Frans-Vlaanderen.

Op de cultuurdag werd de tekst van Gantois door A. Demedts voorgelezen. Die beweerde dat de auteur Bertram heette. Bertram — in feite Gantois — beschuldigde het Comité Flamand de France dat het zijn eigen stichtingsprogramma had verraden, omdat het de strijd voor het behoud van de moedertaal had stopgezet en omdat het zich niet inzette voor de herleving van het nationaal bewustzijn. Het Comité kon zich van deze 'kwaal' genezen door opnieuw Diets te denken en te handelen³³.

Gantois oefende ook een grote invloed uit op de voorbereiding van de cultuurdag van 1954. Hij was er voor de tweede en laatste keer aanwezig en kon zelf vaststellen hoezeer de dag gelukt was. Want een Frans-Vlaamse priester Raes eiste op het einde van zijn betoog amnestie en zelfbestuur voor Frans-Vlaanderen, en dit zeer tegen de zin van Demedts. Gantois werd ook betrok-

31. MILIS L., *De Franse Nederlanden: bakermat van de Nederlandse cultuur?*, in: FN, 1985, 39; *De Standaard*, 14 jan. 1953; AMVC, G 148 en onder meer in *Notre Flandre*, 1952-53, nr. 3,5-14 en nr. 4,3-6. Gantois aan Celen, 11 sept. en 12 nov. 1952; BFN, 266 en 267.

32. Gantois aan Celen, 10 april en 4 mei en 7 juli 1953; BFN, 278-279; Verbeke aan Gantois, 29 maart 1953; BFN, 279; *De Standaard*, 10 sept. 1953; AMVC, G 148; Gantois aan Bijmens, 29 aug. 1953 en 6 juli 1954; BFN, 321 en 327.

33. *De Standaard*, 22 sept. 1953; AMVC, G 148.

ken bij de voorbereiding van de cultuurdag van 1955, maar vanaf de lente van 1956 zouden er zich een aantal problemen voordoen die een negatieve invloed uitoefenden op de verstandhouding tussen Gantois en het Komitee³⁴. Ondertussen werd Gantois ook de motor van het nieuwe blad *Notre Flandre*. Het zou vier maal per jaar verschijnen en telkens een twintig tot dertig pagina's tellen. Gantois beïnvloedde al de samenstelling van het eerste nummer, maar vanaf het derde nummer werd hij de belangrijkste auteur. Dat zou zo blijven tot hij in 1968 overleed. De redactie vond immers geen kopij om het blad te vullen. Die moeilijkheden boden aan Gantois de kans om zijn greep op het blad te verstevigen. Hij slaagde er uiteindelijk in om er een spreekbuis van te maken voor zijn Groot-Nederlandse visie en de leiding ervan in handen te nemen. De behandelde onderwerpen en thema's in *Notre Flandre* waren voor Gantois totaal ondergeschikt aan zijn doel, namelijk de lezer bewust maken van zijn Dietse geaardheid. Om dat doel te bereiken moest hij meer dan eens de werkelijkheid wat geweld aan doen, maar dat vond hij niet zo belangrijk. De medewerking van Gantois werd ook door Verbeke opgemerkt, die daarover verheugd was³⁵. Het Komitee bleef ondertussen op de culturdagen de nodige aandacht schenken aan het tijdschrift en wierf vooral dank zij de inzet van zijn secretaris, Verbeke, steeds meer abonnees. In 1956 waren het er ongeveer achthonderd, maar ondanks deze groei leek de financiële situatie van het blad niet gezond. Eind 1955 vreesde Gantois dat hij bij gebrek aan geld³⁶ de publicatie zou moeten stopzetten.

VI. Gantois en het Komitee: af, aan ... af (1956-1965)

Vanaf 1956 namen de wrijvingen tussen Gantois en het Komitee toe. Het liep uiteindelijk uit op een breuk. Dat werd duidelijk toen in 1959 Gantois een nieuwe vereniging in het leven riep: de Vlaamse Vrienden in Frankrijk. Het Komitee had in de periode 1956-58 geleidelijk nieuwe paden betreden. Zo liet het op de cultuurdag minder positieve geluiden horen in verband met de toestand van het Vlaams in Frans-Vlaanderen. Op de cultuurdag zou een spreker het zelfs hebben over de ontkerstening van Frans-Vlaanderen. Gantois, die als het ware een kruistocht had gevoerd om het kristelijk karakter van Frans-Vlaanderen te propageren, reageerde in verschillende bladen³⁷. Van Over-

34. *Het Handelsblad*, 7 sept. 1954; AMVC, K 96055; *De Linie*, 2 sept. 1955, 1-2.

35. Verbeke aan Gantois, 29 maart 1953; BFN, 279.

36. Gantois aan Celen, 25 nov. 1955; BFN, 236; Gantois aan mevrouw Celen, 2 feb. 1957; BFN, 710; Verbeke aan Gantois, 12 juni 1957; BFN, *Notre Flandre* I, 29; *De Standaard*, 30 april 1957; AMVC, K 96055.

37. Gantois aan Celen, 20 juni en 22 aug. 1956; BFN, 248 en 252; *De Standaard*, 3 sept. 1957; AMVC, K 96055; Gantois aan Bijmens, 4 en 14 aug. 1956; BFN, 343 en 346; *De Standaard*,

straeten, de voorzitter van de Vlaamse Toeristenbond, beweerde op de cultuurdag van 1958 dat er in Frans-Vlaanderen geen belangstelling bestond voor de Vlaamse Beweging. In dezelfde periode kwam het Algemeen Nederlands Verbond tot dezelfde conclusie in *Neerlandia*³⁸.

Het vertrouwen was duidelijk zoek. Gantois werd niet meer uitgenodigd voor de cultuurdag van 1957, omdat het Komitee vreesde dat hij andere sprekers zou afschrikken. In hetzelfde jaar besloot het Komitee om een eigen blad te laten verschijnen met als titel *Ons Erfdeel - Notre Patrimoine*. De Franstalige titel is later weggevallen. Jozef Deleu, die nog altijd de hoofdredacteur is, stond toen al in voor de redactie. Het lag in de bedoeling van het Komitee om langs dit nieuwe blad de jongeren in Frans-Vlaanderen er België te bereiken. Binnen het Komitee leefde er immers ongenoegen over Gantois' aanpak in *Notre Flandre*. Vooral de jonge bestuursleden vonden dat *Notre Flandre* meer inhoudelijk gevarieerd, minder wetenschappelijk, volkser en minder het werk van één man moest zijn. Gantois hield echter alles bij het oude en zijn kring medewerkers werd hoe langer hoe kleiner. Een van zijn trouwste medewerkers, Edward Corsmit, stapte over naar het nieuwe blad, omdat Gantois niet wilde toegeven aan de verlangens van Corsmit om in *Notre Flandre* ook stukjes op te nemen in het lokaal Vlaams dialect. Gantois vond immers dat de Frans-Vlamingen ook 'korrekt' moeten leren schrijven.

Notre Flandre bleef inhoudelijk erg zwak. Zo stuurde een zekere 'Ko van de Prullemand' een tekst naar de redactie van het blad. De publikatie van deze tekst in *Notre Flandre* is een van de vele voorbeelden van de soms wel erg onbeduidende stukken die geregeld door het blad werden opgenomen. Een fragment uit die brief luidde als volgt: 'Resumerend konkluderen wij, van een objectief pointevue, dat deze linguïstische evolutie een enorme progressie in de negatief-destructieve directie markeert en tegen ons erfdeel een positief offensieve agressie constitueert van het militante kleinst-nederlandse kultuurfrancouillonisme (bij manier van eufemisme)'. Wat ook de juiste bedoeling van deze tekst mag zijn, we herkennen toch de ingrediënten die Gantois gewoonlijk gebruikt: een pleidooi voor de cultuurtaal en tegen de gematigde regionalisten, die door Gantois 'Klein-Nederlanders' werden genoemd, omdat ze geen afscheiding van Frankrijk wensten. Vanaf 1957 begon het aantal abonnees jaarlijks te dalen. Het tijdschrift zou tot kort na de dood van Gantois nog kunstmatig in leven gehouden worden. Gantois verdacht echter het Komitee, dat verantwoordelijk was voor de abonnementswerving van *Notre Flandre* in Vlaanderen en Nederland, ervan dat het zich niet meer voldoende inspande voor zijn blad³⁹.

21 aug. 1956; AMVC, G 148; *Neerlandia*, 1956, 61; *De Linie*, 7 sept. 1956, 8 en 26 april 1957, 7 en 7; *Het Pennoen*, nov. 1957, 6.

38. *Neerlandia*, 1958, 62-63; *De Standaard*, 1 sept. 1958; AMVC, K 96055.

39. *Notre Flandre*, 1958, nr. 2 en nr. 3, 22 en 2, 18.

In *Notre Flandre* oefende Gantois verder kritiek uit op het Comité Flamand de France. Het Komitee voor Frans-Vlaanderen liet hij voorlopig ongemoeid, omdat hij beseftte dat de steun van het Komitee bij de abonnementenwerving voor zijn blad onmisbaar was. Toch maakte hij zelf de samenwerking onmogelijk, omdat hij bleef eisen dat het Komitee enkel zijn vereniging zou erkennen. Het Komitee kon daar echter niet op ingaan, want het zocht ook toenadering tot het Comité Flamand de France.

In de periode 1958-65 liep het op een breuk uit tussen de groep rond Gantois en het Komitee. Op de cultuurdag van 1959 kwamen er voor het eerst weer vertegenwoordigers van het Comité Flamand de France, onder meer Hennart, die toen secretaris was. In zijn toespraak maakte hij duidelijk dat de Frans-Vlamingen zich niet bewust waren van hun Vlaams verleden, maar zich als echte Franse staatsburgers gedroegen. Alhoewel ze gemeenschappelijke kenmerken met de Vlamingen vertoonden, was hij ervan overtuigd dat ze geen 'greintje Vlaams bewustzijn' hadden. In tegenstelling met wat veel Vlamingen in België denken zijn de Frans-Vlamingen helemaal niet fier op hun Vlaams dialect. Volgens Hennart zouden ze een inferioriteitscomplex hebben en zich als cultuurlozen voelen. Hij stelde daarom voor, om in de eerste plaats hen bewust te maken van de waarde van het Vlaams⁴⁰.

Hennarts toespraak was niet aan de aandacht ontgaan van de Vlaamse Vrienden in Frankrijk. Gantois had die vereniging datzelfde jaar opgericht. In feite ging het om een kleine groep oude getrouwen die ook in *Notre Flandre* actief waren. Jan Klaas was er pro forma de voorzitter van en Gantois besliste alles achter de schermen. Hun 'correspondent' stuurde zijn commentaar op de toespraak van Hennart aan verschillende Vlaamse kranten en tijdschriften. Daarin kunnen we lezen dat de Vlaamse Vrienden in Frankrijk in september 1958 een taalcommissie hadden opgericht en dat die tot het inzicht was gekomen dat het gebruik van het Vlaams in Frans-Vlaanderen veel 'algemener en uitgebreider' was dan tot nu toe op grond van ruwe schattingen aangenomen werd⁴¹.

De samenwerking tussen het Comité Flamand de France en het Komitee voor Frans-Vlaanderen was een bron van ergernis voor de Vlaamse Vrienden in Frankrijk. Vanaf 1959 vinden we dan ook, zij het in bedekte termen, kritiek op het Komitee voor Frans-Vlaanderen in *Notre Flandre*⁴². De bestuursleden van het Komitee namen dat niet en ze bestempelden Gantois'blad als onleesbaar. Deleu beweerde dat Gantois in zijn eigen mythe was blijven steken, om-

40. Interview met Hennart: BFN, *Notre Flandre* II, p. 14-15; *De Standaard en Gazet van Antwerpen*, 2 en 3 sept. 1959; AMVC, K 96055; *Neerlandia*, 1959, 79; *Het Pennoen*, sept. 1959, 1-2; *Linie*, 4 sept. 1959.

41. *Gazet van Antwerpen*, 29 sept. 1959; AMVC, F 46; *Neerlandia*, 1959, p. 78.

42. *Notre Flandre*, 1962, nr. 3, p. 23 en 1963, nr. 1, p. 21.

dat hij enkel theorieën opstelde en daarin alleen fanatieke en compromisloze standpunten verdedigde. Deleu betwijfelde of een Dietse staat nu nog realiseerbaar was en hij noemde de werkwijze van Gantois in *Notre Flandre* stompzinnig en belachelijk⁴³.

VII. Zannekin of Zanekin? (1965-1968)

Toch bleef het Komitee voor Frans-Vlaanderen tot in 1964 contact zoeken met Gantois. Die wilde echter zijn houding niet herzien. Het kwam tot een definitieve breuk tussen het Komitee en de Vlaamse Vrienden in Frankrijk in de periode tussen de viering van Gantois' zestigste verjaardag in september 1964 en de oprichting door Gantois van de vereniging Zannekin in de loop van 1965. In de loop van 1964 verloor Gantois de praktische steun van het Komitee voor Frans-Vlaanderen, toen niemand meer bereid werd gevonden om zich in te zetten voor de abonnementenwerving van *Notre Flandre*. Toen het op een volledig breuk met de Vlaamse Vrienden in Frankrijk was uitgelopen, zou het Komitee zich ook publiekelijk distantiëren van elk zinloos getheoretiseer. Zo verwierp A. Demedts op de cultuurdag van 1964 'vage en tot verdeeldheid leidende theorieën'⁴⁴. De heroprichting in 1965 van de Diets-nationalistische Zannekin-vereniging, die op het einde van de Tweede Wereldoorlog was ontbonden, maakte de breuk met het Komitee voor Frans-Vlaanderen onomkeerbaar. In Zannekin zaten opnieuw dezelfde personen die ook reeds actief waren bij de stichting van *Notre Flandre* en de Vlaamse Vrienden in Frankrijk. Er waren maar weinig nieuwe gezichten. Behoudens enkele bestuursleden en de bejaarde ereleden telde de vereniging geen feitelijke leden. Ze hield zich vooral bezig met het plannen en uitstellen van vergaderingen. Ze beschikte ook niet over een eigen orgaan, maar ijverde vooral voor de abonnementenwerving van *Notre Flandre*. Dat was geen overbodige luxe. Het tijdschrift raakte zo achter op zijn tijdsschema dat in de pers verkeerdelijk werd aangekondigd dat het slechts driemaal in plaats van viermaal per jaar verscheen⁴⁵. De publikatie van het blad zou een 'miserie' blijven; het verdween kort na het overlijden van Gantois. De Vlaamse Vrienden en Zannekin lieten ook geregeld een artikel in de pers opnemen waarin gerouwd werd om het overlijden van een 'groot Vlaams' voorman uit hun rangen. Meestal werd dan ook, niet zonder enige overdrijving, zijn belangrijkste bijdrage voor de Dietse beweging in het licht gesteld⁴⁶.

43. Verbeke aan Gantois, 21 maart 1963 en Deleu aan Gantois, 23 maart en 30 maart 1963; BFN, Zannekin II, 29 en 30-32 en 33.

44. *De Standaard*, 1-2 sept 1964; AMVC, K 96055.

45. Briefwisseling Gantois aan Camerlynck, Camerlynck aan Gantois, Schaap aan Camerlynck, Camerlynck aan Schaap en Gantois aan Deckmyn; BFN, Zannekin IV.

46. Gantois aan Goossenaerts, 17 okt. 1958; AMVC, G 148; *Neerlandia*, 1966 en 1967, p. 26 en 75; *De Standaard*, 8 april 1967; AMVC, F 46.

VIII. Het realistische alternatief van het Komitee

Het Komitee voor Frans-Vlaanderen bleef ondertussen samenwerken met het Comité Flamand de France. Daardoor kreeg de traditionele visie, die de pastorale met de Vlaamse belangen verbond, steeds meer speelruimte. Op de cultuurdag van 1966, die in Esquelbecq plaatsvond, verdedigde Monseigneur Dupont, de toenmalige voorzitter van het Comité, het onderwijs van het 'Nederlands' opdat, zo vond hij, de pastoors hun apostolaat naar behoren zouden kunnen uitoefenen. Dupont veronderstelde blijkbaar dat nog een aanzienlijk gedeelte van de Frans-Vlaamse bevolking 'Vlaams' sprak⁴⁷.

Op de twintigste cultuurdag, die gehouden werd in augustus 1967, werd de toestand van het 'Nederlands' in Frans-Vlaanderen door professor F. Vanacker, voorzitter van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde, behandeld. Volgens hem zag de toekomst er 'eerder somber' uit. De journalisten besloten uit zijn redevoering dat 'het Vlaams in Frans-Vlaanderen een trage dood sterft' en gedoemd was tot 'de totale verdwijning'. Deze nogal pessimistische toespraak werd door niemand uit het Komitee in twijfel getrokken⁴⁸. Jo Barrezele, een medewerker van *De Standaard*, was een jaar vroeger tot ongeveer hetzelfde besluit gekomen in een nogal ontnuchterend artikel over het Komitee en zijn werking voor Frans-Vlaanderen. Na een reis door Frans-Vlaanderen stelde hij vast dat 'op enige enkelingen na, de bevolking zich totaal laat verfransen'. Hij beschouwde het werk van het Komitee dan ook als een 'druppeltje water in de woestijn'. Deleu reageerde fel tegen 'dat niet zo objectieve' verslag en betwistte de conclusies op basis van eendagsreizen. Hij vond de actie voor Frans-Vlaanderen waardevol ook al zou Frans-Vlaanderen volledig verfransen, omdat ten eerste het menselijk contact op zich belangrijk was en bovendien ook omdat de strijd de vitaliteit van de Vlaamse cultuurgemeenschap in België onderstreepte⁴⁹.

Waren die uitlatingen van Deleu reflexen van een identiteitskrisis binnen het Komitee of niet, dan moet toch gewezen worden op de — evenwel beperkte — resultaten die het Komitee boekte. In 1964 werd een kleine subsidie van de Franse Staat bedongen om een leerkracht Nederlands te betalen, maar vooral de groei van *Ons Erfdeel* was opvallend. In 1965 zou een 'flink deel' van de abonnementen door de Belgische en Nederlandse overheid zijn genomen om het blad te verspreiden in de openbare instellingen, zoals bibliotheken. In dat jaar zou het blad met een oplage van tweeduizend tweehonderd exemplaren verschenen zijn. In 1966 kwamen daar nog eens achthonderd bij en in 1967 zou de oplage tot bijna zevenduizend exemplaren gestegen zijn. Het aantal abonnementen lag echter veel lager, namelijk op vijfduizend. Dat was zeker

47. *De Standaard*, 6 sept. 1966; AMVC, K 96055.

48. *De Nieuwe Gids*, *De Nieuwe Gazet* en 't *Pallietkerke*; 28 en 29 en 31 aug. 1967; AMVC, K 96055; *Gazet van Antwerpen*, 30 aug. 1967; AMVC, F 46.

49. *De Standaard*, 3 en 18 nov. 1966; AMVC, F 46.

een aanzienlijk aantal. Het zou echter misleidend zijn om uit dat cijfer een grote belangstelling voor Frans-Vlaanderen te willen afleiden. In de eerste twintig jaargangen van *Ons Erfdeel* werd er minder dan twaalf percent van de artikelen aan Frans-Vlaanderen gewijd. Heel wat lezers kochten dus het blad niet zozeer wegens de Frans-Vlaamse problematiek die erin aan bod kwam. Bovendien werden er van de vijfhonderd nummers, die door het Komitee in de loop van 1967 naar Frans-Vlaanderen gestuurd werden, slechts honderd negentig betaald⁵⁰.

Ook al was de aanhang van het Komitee veel groter dan die van de Vlaamse Vrienden in Frankrijk of Zannekin, toch was men bij het Komitee niet tevreden. Op de cultuurdag van 1965 zouden er driehonderd aanwezigen zijn geteld, wat door een sympathisant in de pers als 'nog te weinig' werd omschreven⁵¹.

Gantois overleed op 28 mei 1968. Na zijn dood bleef Zannekin trouw aan zijn denkbeelden. De verhouding met het Komitee voor Frans-Vlaanderen verbeterde niet. Vooral toen bleek dat het Komitee op de cultuurdag van 1968 nauwelijks enige aandacht besteedde aan de overleden Frans-Vlaming⁵².

In ieder geval leek voor 1968 de Groot-Nederlandse gedachte in Frans-Vlaanderen, hetzij onder politieke vorm, hetzij onder culturele vorm, weinig realistisch. Waarschijnlijk omdat de overgrote meerderheid van de Frans-Vlamingen Frans-nationalistisch gezind is. De meest succesvolle lokale regionalistische vereniging is het meer dan honderd jaar oude Comité Flamand de France, dat steeds een levendige belangstelling toonde voor het eigen verleden, zonder te willen breken met de Franse Staat.

LIJST VAN DE AFKORTINGEN

AMVC: Archief en Museum voor het Vlaams Cultuurleven, Antwerpen.

BFN : Bibliotheek van de Franse Nederlanden, Kortrijk.

EVB : *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, 2 dln., 1973-75.

FN : *De Franse Nederlanden*

VTB : Vlaamse Toeristenbond, Antwerpen.

Rumbekesteeweg 294
8800 Roeselare

50. In de eerste twintig jaargangen van *Ons Erfdeel* verschenen er 4048 artikelen, waarvan er slechts 444 een onderwerp in verband met Frans-Vlaanderen behandelden. Verslag van de vergadering, 20 jan. 1968; VTB, 189: *Neerlandia*, sept. 1965, p. 147-148; *Het Pennoen*, sept. 1965, p. 2.

51. *Het Pennoen*, sept. 1965, p. 2; *Gazet van Antwerpen*, 17 aug. 1967; AMVC, F 46.

52. Verbeke aan Schaap, 2 juni 1968; BFN, Zannekin IV, 213: Schaap aan Camerlynck, 9 en 25 juni en 11 juli en 11 en 28 aug. 1968; BFN, Zannekin IV, 220 en 235-236 en 245 en 251-252; *Neerlandia*, 1968, p. 293; *De Nieuwe Gids*, 27 aug. 1968; AMVC, K 96055.

BIBLIOGRAFIE VAN DE VLAAMSE BEWEGING - DEEL 4

W. VAN DEN STEENE, *De Vlaamse Beweging na 1945, Bibliografie 1981-1985*, Antwerpen-Gent: ADVN-VCLD, 1989, 216 p., 595 Fr.

Deze reeks werd in 1972 door Willem van den Steene en door wijlen Guido Provoost aangevat. Het vierde deel biedt bijna 3.000 titels van publikaties en artikels omtrent Vlaamse Beweging, verschenen in de periode 1981-1985. Omwille van de continuïteit werd de systematische indeling van vorige delen gehandhaafd, waarbij de Vlaamse problematiek in al haar facetten aan bod komt.

Naast een handig en werkzaam instrument, vormt deze uitgave een daadwerkelijke bijdrage tot de verdieping en verruiming van de studie van de Vlaamse Beweging na 1945.

In deze reeks verschenen eerder:

- G. PROVOOST en W. VAN DEN STEENE, *Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging, Bibliografie 1945-1970*, Brussel: Dosefelinstituut, 1972, 188 p., 150 Fr.
- W. VAN DEN STEENE, *De Vlaamse Beweging na 1945, Bibliografie 1971-1975*, Gent: VCLD, 1977, 182 p., 250 Fr.
- W. VAN DEN STEENE, *De Vlaamse Beweging na 1945, Bibliografie 1976-1980*, Gent: VCLD, 1983, 190 p., 500 Fr.

Voor alle informatie en bestellingen kan men terecht bij het ADVN, Minderbroedersstraat 24, 2000 Antwerpen, tel. 03/225.18.37 (Marleen Abelshausen).